

Karol Sacewicz

Narodowe Siły Zbrojne wobec podziemia komunistycznego: instrukcja wywiadu z 15 marca 1943 r.

Echa Przeszłości 9, 289-301

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Karol Sacewicz

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

NARODOWE SIŁY ZBROJNE WOBEC PODZIEMIA KOMUNISTYCZNEGO. INSTRUKCJA WYWIADU Z 15 MARCA 1943 R.

W 1943 r. polski wysiłek niepodległościowy skierowany był nie tylko przeciwko zewnętrznym wrogom, ale także przeciw wszelkim wewnątrzspołecznym, wewnątrznarodowym siłom, których wizje programowe, jak i faktyczna działalność godziły w polską rację stanu, a tym samym realizowały cele polityki zagranicznej obcego, wrogiego państwa. W okupowanej przez Niemców Polsce było to prosovietkie podziemie komunistyczne. Te w całej okazałości realizowało koncepcje militarne oraz polityczne nakreślone przez Moskwę, zarówno w kwestii natychmiastowego, nie uwzględniającego polskich celów wojennych oraz oderwanego od założeń sztabu Naczelnego Wodza i KG ZWZ – AK¹, doprowadzenia do wybuchu antyniemieckiego powstania powszechnego, jak również w sprawie integralności terytorialnej i losów powojennych. Przeciw takim postawom czynnie, zarówno na płaszczyźnie konfrontacji polityczno-propagandowej, jak również wywiadowczo-informacyjnej, a czasem i militarnej, występowało polskie podziemie niepodległościowe². W jego kręgach istniały dość poważne rozbieżności, nie tyle co do samej oceny postawy „K”, ale co do form przeciwdziałania akcji komunistycznej³.

¹ Zob. M. Ney-Krwawicz, *Koncepcje powstania powszechnego na ziemiach polskich*, [w:] *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*, pod red. K. Komorowskiego, Warszawa 2004, s. 64–95; *idem*, *Koncepcje walki i powstania* [w:] *Armia Krajowa. Szkice z dziejów Sił Zbrojnych Polskiego Państwa Podziemnego*, pod red. K. Komorowskiego, Warszawa 1999, s. 196–232; *idem*, *Powstanie powszechne w koncepcjach i pracach Sztabu Naczelnego Wodza i Komendy Głównej Armii Krajowej*, Warszawa 1999.

² Zob. *Polskie Państwo Podziemne wobec komunistów polskich (1939–1945). Wypisy prasy konspiracyjnej*, oprac. K. Sacewicz, Olsztyn 2005; K. Sacewicz, *Współpracować czy zwalczać? Centralna prasa Polskiego Państwa Podziemnego wobec komunistów polskich (1939–1945)*, Olsztyn 2006, praca doktorska, msp.

³ Zob. K. Sacewicz, op. cit., s. 301 i n.

O ile środowiska ludowe, demokratyczne i lewicowe przejawiały umiarkowane stanowisko, to na bezkompromisowych pozycjach, oceniając jednoznacznie akcję polityczno-militarną PPR i GL jako wyraz zdrady narodowej, a tym samym uznając konieczność stosowania nawet metod fizycznej likwidacji komunistycznych struktur, trwało m.in. podziemie narodowe, szczególnie ONR-owskie Narodowe Siły Zbrojne⁴. Postrzegały one ZSRS oraz jego agendy na ziemiach polskich, jako czynnik zagrażający niepodległości, integralności terytorialnej i suwerenności Polski w nie mniejszym stopniu aniżeli III Rzesza⁵. Konsekwencją takiej były środki usprawniające własną strukturę na wypadek konfrontacji z czynnikami „K”.

Przedmiotem opracowania jest dokument stanowiący tajną instrukcją Centralnej Służby Wywiadowczej NSZ z 15 marca 1943 r. określającą zasady organizacji oraz wywiadu antykomunistycznego, który miał dostarczać kierownictwu organizacji informacje niezbędne dla przeciwdziałania działalności „K”. Dowodzi on rozeznania grup niepodległościowych o działalności komunistów polskich i ich powiązań sowieckich. Jest to także informacja o przygotowaniu do zbliżającego się nieuchronnego konfliktu z prosowieckim podziemiem w momencie przełomowym, tj. w okresie ostatecznej walki o władzę i kształt powojennej Polski.

Dokument znajduje się w zasobach Archiwum Akt Nowych w Warszawie⁶, jak również w Instytucie Pamięci Narodowej w Gdańsku i Warszawie. Dotychczas nie był znany w obiegu naukowym⁷. Tekst opracowano zgodnie z zasadami publikacji materiałów źródłowych. Zachowana została oryginalna pisownia dokumentu (błędy stylistyczne, ortograficzne i rzeczowe zostały zasygnalizowane oznaczeniem [sic!]). Wszystkie skróty rozwinięto w kwadratowych nawiasach.

CSW/IV C.⁸

Do Of.[icerów] Inf.[ormacyjnych] Okr.[ęgów]

W załączeniu przesyłam Instr.[ukcję] „K”⁹ do wykonania.

Instrukcja ta jest ściśle tajna, jest ona przeznaczona dla Of. Inf. Okr. i Pow.[iawotów] i podległych im kierowników Sekcji „K” i tylko oni w zasadzie mają znać tę Instrukcję w całości.

⁴ *Wytyczne akcji przeciwkomunistycznej [w:] Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty, struktury, personalia*, oprac. L. Żebrowski, t. 1, Warszawa 1994, s. 109–112; „Blok” Henryka Glassa wobec zagrożenia sowiecko-komunistycznego na podstawie „Planu C” (październik 1943r.), oprac. K. Sacewicz, „Echa Przeszłości” 2007, t. 8, s. 221–234; K. Sacewicz, op. cit., s. 306–307, 311–326.

⁵ *Narodowe Siły...*, s. 110.

⁶ Zob. AAN, Narodowe Siły Zbrojne [dalej: NSZ], 207/3, *Instrukcja wywiadu przeciw „K”*, 15 III 1943r., k. 15–19.

⁷ Wyjątek stanowi opracowanie Wydziału „C” MSW; zob. AIPN Gd, 0046/433, t. 1, *Walka Armii Krajowej i Delegatury Rządu z ruchem lewicowym (1939–1944)*, MSW „C”, Warszawa 1974, s. 58–69; IPN BU, 01435/16, s. 58–69; Niemniej dostępność tego opracowania była ograniczona. Ponadto w tym opracowaniu błędnie zakwalifikowano instrukcję jako dokument KG AK, a nie NSZ.

⁸ Centralna Służba Wywiadowcza, Referat IV C – Antykomunistyczny, kierowany przez Antoniego Szperlicha.

Za udostępnienie Instr.[ukcji] „K” innym osobom, odpowiedzialni są osoby w Of. Inf. Wszystkie egzemplarze Instr. są numerowane. Of. Inf. Okr. sporządzi wykaz egzemplarzy dostarczonych Of. Inf. Pow., Kier.[ierownikom] Sekcji „K” i ewentualnie innym osobom, podając pseudo każdej z tych osób obok numeru dostarczonego jej egzemplarza. Oddawanie Instr. „K” do rąk agentów czy konfidentów jest zabronione. Wywiadowcy winni otrzymywać jedynie wskazówki, względnie zapytania, na podstawie tej Instr. opracowane.

Do użytku wszystkich członków n.O.¹⁰, którzy mają być użyty jako obserwatorzy w swych środowiskach, opracować należy na podstawie Instr. „K” specjalną instrukcję zawierającą konkretne wskazania i zapytania /dział ... Instr. „K”/

Szef S.W.
/-/ Hubert¹¹

mp. 15.III.43r.

CSW/IV C.

00191¹²

INSTRUKCJA WYWIADU PRZECIWIW „K”

I. Cele roboty „K”, niebezpieczeństwo i konieczność przeciwdziałania.

Utworzona przez wysłanników Kominternu i Sztabu Głównego armii czerwonej t.zw. Polska Partia Robotnicza, w skrócie PPR /oraz Gwardia Ludowa, jako organizacja wojskowo-bojowa/ otrzymała do spełnienia zadanie¹³:

1/ wojskowe i 2/ polityczne.

⁹ Symbolem „K” oznaczano wszelkie sprawy związane z działalnością komunistów i próbami przeciwdziałania ich skutkom, podejmowanymi przez polskie podziemie niepodległościowe. W instrukcji konspiracyjnej w sprawie „K” z 19 grudnia 1943 r. czytamy: „Do spraw „K” zaliczamy sprawy dotyczące działalności organizacji, ugrupowań i oddziałów wojskowych, politycznych, które w działalności swej występują wrogo przeciwko legalnym władzom polskim [...] świadomie lub nieświadomie współpracując: a) z ZSRR w kierunku zaprowadzenia ustroju komunistycznego w Polsce i podporządkowania Rosji; b) z miejscowymi organizacjami komunistycznymi w tymże celu; c) w wytworzeniu warunków, mogących ułatwić realizację zadań i celów komuny”; AIPN Gd, 0046/433, t. 1, *Walka Armii Krajowej i Delegatury Rządu z ruchem lewicowym*, wyd. MSW, Warszawa 1974, s. 54; IPN BU, 01435/16, s. 54; *ibidem*, 0397/251, t. 1, k. 112; AAN, Społeczny Komitet Antykomunistyczny „Antyk [dalej SKA], 228/1-1, *Instrukcja w sprawach „K” i organizacji pokrewnych*, 19 XII 1943r., k. 2; M. Malinowski, W. Poterański, *Na marginesie archiwum tzw. „Antyku”, „Nowe Drogi” 1957, nr 9(99), s. 109.*

¹⁰ Najprawdopodobniej: naszej organizacji lub narodowej organizacji.

¹¹ Gostomski Wiktor („Hubert”, „Wiktor”) – por. rez./mjr, prawnik, w okresie grudzień 1942 r. – grudzień 1943 r. szef Oddziału II Sztabu Dowództwa NSZ (Centralnej Służby Wywiadowczej), w 1943 r. zamordowany przez Gestapo.

¹² Nr egzemplarza instrukcji.

¹³ Na temat powstania i działalności PPR, GL; zob. P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy 1941–1944*, Warszawa 2003.

Ad. pkt. 1/.

- a/ zorganizować i prowadzić akcję dywersyjną i sabotażową na ziemiach Polski, jako współdziałanie z armią czerwoną,
- b/ przygotować zbrojne powstanie polskie w momencie dogodnym dla Sztabu sowieckiego,
- c/ współdziałać z wywiadem wojskowym Sztabu sowieckiego.

Ad. pkt. 2/.

- a/ urabiać przychylne nastroje do ZSSR¹⁴ i armii czerwonej,
- b/ rozbić polski ruch niepodległościowy,
- c/ wyniszczyć społeczeństwo polskie /nie tylko [sic!] w środowiskach inteligentnych, ale także wiejskich i robotniczych/ narażając je na represje niemieckie przez stałe prowokacje /przygotowanie t.zw. powstania narodowego obok celów wojskowych – patrz wyżej – ma również cel polityczny, to znaczy masowe wyniszczenie narodu polskiego/.
- d/ przygotować grunt do zmiany ustroju politycznego, społecznego i gospodarczego w przyszłej Polsce, w duchu ideologii komunistycznej,
- e/ przygotować się do objęcia władzy w Polsce po upadku Niemiec, ażeby wcielić Polskę do Związku Sowieckiego.

Z zadań włożonych na PPR, Gwardię Ludową i inne samodzielne grupy komunistyczne widać jasno, jak wielkie niebezpieczeństwo zagraża Polsce ze strony Komuny.

Obowiązkiem więc wszystkich Polaków, kochających swą Ojczyznę i pragnących Jej wolności, niepodległości i potęgi jest prowadzenie nieubłaganej walki z tym niebezpieczeństwem to zn.[aczy] z Komuną.

Ażeby walka była skuteczna, konieczne jest dokładne poznanie wroga i to nie tylko [sic!] jego historii, struktury organizacyjnej i metod działania, ale także wszystkich najdrobniejszych szczegółów. Pozwoli to z jednej strony na przeciwdziałanie propagandowe, z drugiej na sparaliżowanie w odpowiednim momencie wrogiej akcji.

Zbieraniem wiadomości o wrogu zajmuje się wywiad, który informuje odpowiednie władze, powołane do kierowania walką z wrogiem – stąd też wypływa konieczność zorganizowania sprawnie działającego wywiadu przeciwkomunistycznego.

Ponieważ bez tych informacji, zbieranych przez wywiad, walka nie może być prowadzona należycie i nie może zapewnić zwycięstwa, przeto praca w wywiadzie jest także służbą żołnierską, służbą zaszczytną, a często niebezpieczniejszą niż służba w polu.

II. Sekcje K.

W związku z koniecznością zorganizowania specjalnego wywiadu przeciwkomunistycznego poleca się natychmiastowe zorganizowanie:

- 1/ specjalnych Sekcji „K” na szczeblu Okr.[ęgu] i Pow.[iatu] przeznaczonych wyłącznie do spraw K

¹⁴ Związek Socjalistycznych Sowieckich Republik.

2/ specjalnych Brygad „K” jako organu wykonawczego na poszczególne rejony, dzielnice, ośrodki przemysłowe, osiedla robotnicze itp.

III. Zadania Sekcji „K”.

Zadaniem Sekcji „K” jest dokładne i gruntowne rozpoznanie:

- 1/ PPR
- 2/ Gwardii Ludowej
- 3/ leśnych grup „K”¹⁵
- 4/ organizacji sympatyzujących i współpracujących z „K”
- 5/ wywiadu sowieckiego¹⁶
- 6/ oddziałów dywersyjnych sowieckich¹⁷
- 7/ innych oddziałów dywersyjnych, działających w danej miejscowości
- 8/ nastrojów ludności miejscowej i jej stosunku do akcji „K”.

Rozpoznanie polega na ustaleniu : ad pkt. 1,2,3,4 –

- a/ systemu organizacyjnego: poznanie instrukcji, okólników, rozkazów itd. /skąd pochodzą, łącznicy/
- b/ składu osobowego: Komitetów Okr.[ęgowych], Komitetów Dzielnicowych, Komitetów Fabrycznych, Narodowych Komitetów Walki¹⁸ itd. /funkcje, nazwiska policyjne, pseudonimy, adresy, rysopisy, charakterystyka/, czy mają zorganizowaną ochronę osobistą, czy noszą broń, jaką się cieszą opinią, wpływy osobiste,
- c/ zasięgu terenowego i stanu ilościowego: rozmieszczenie jednostek organizacyjnych, liczebność, personalia członków, jakość /wartość – ideowi, dla pieniędzy, jaką mają opinię/, poziom wyrobienia politycznego, lokale zebraniowe itd.
- d/ działalności poszczególnych jednostek organ.[izacyjnych]:

¹⁵ Mowa o oddziałach partyzanckich GL, jak również wszelkich często na poły bandyckich formacjach leśnych sympatyzujących z „K” bądź do nich formalnie przynależnych oraz o zbrojnych grupach żydowskich; szerzej zob. A. Puławski, *Postrzeganie żydowskich oddziałów partyzanckich przez Armię Krajową i Delegaturę Rządu RP na Kraj*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 2(4), s. 271-300.

¹⁶ Szerzej na temat problemu działalności sowieckiego wywiadu w okupowanej Polsce; zob. P. Wróbel, *Wokół problemu rezydentury NKWD w getcie warszawskim*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 2(8), s. 197-216; P. Kołakowski, *Działalność sowieckich służb specjalnych na ziemiach polskich 1939-1945*, „Przegląd Wschodni” 2000, z. 3(23), s. 499-519; *idem*, *NKWD i GRU na ziemiach polskich 1939-1945*, Warszawa 2002.

¹⁷ Szerzej na temat problemu działalności sowiecko – komunistycznych formacji dywersyjno-partyzanckich; zob. A. Puławski, *Sowiecki partyzant – polski problem*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 1(9), s. 217-253; K. Sacewicz, *Obraz sowieckich akcji dywersyjnych w okupowanej Polsce (1941-1943) na łamach „Biuletynu Informacyjnego”, „Echa Przeszłości”* 2003, t. 4, s. 127-151.

¹⁸ Narodowe Komitety Walki (NKW) w myśli programowej PPR stanowiły podstawę lansowanej przez nią koncepcji jednolitego frontu narodowego; zob. *Narodowe Komitety Walki*, „Okulnik” [sic!], 15 VI 1942, nr 7 [w:] *Polska Partia Robotnicza. Dokumenty programowe 1942-1948*, pod red. M. Malinowskiego, Warszawa 1984, s. 67-69; *Narodowe Komitety Walki*, „Trybuna Wolności”, 1 VII 1942, nr 11 [w:] *Publicystyka konspiracyjna PPR 1942-1945. Wybór artykułów*, pod red. A. Przygońskiego, t.: 1942, Warszawa 1962, s. 39-41; *Zadania Narodowych Komitetów Walki na wsi*, „Trybuna Chłopska”, 5 VII 1942, nr 5 [w:] *Publicystyka...*, t. 1, s. 56-57; Na temat reakcji Polski Podziemnej na koncepcję NKW oraz o jej klęsce zob. K. Sacewicz, *Współpracować...*, s. 265-267; P. Gontarczyk, *op. cit.*, s. 142-143.

politycznej: agitacja i werbunek, w jakich środowiskach, jakimi metodami, hasła, z jakim skutkiem /przyczyny/ itd.

propagandowej: jakie kolportowane pisma /zapewnić sobie regularny dopływ egzemplarzy/, w jakiej ilości, system kolportażu, skąd dostarczane, dokąd wysyłane, kolporterzy /nazwiska, adresy, rysopisy/, punkty rozdziału /adresy, czy są chronione, jak/, regularność dopływu, inna bibuła /komunikaty, odezwy, ulotki/, lokalna i zamiejscowa, czy są drukarnie /adresy, obsługa, ochrona/;

propaganda szeptana – w jakich środowiskach, jakie hasła, kto nadaje, kto rozpowszechnia itd.

wojskowo-bojowej: system organizacji, rozmieszczenie, stany ilościowe w poszczególnych terenach /ofic.[erów], podofic.[erów], szeregowych – przeszkolonych, nie/, nastroje w /oddziałach, poziom dyscypliny, wyszkolenie/ instrukcje i ich wykonanie, personalia dowódców /adresy, nazwiska policyjne, pseudonimy, rysopisy, charakterystyka/, zaopatrzenie w broń i amunicję, rodzaj, ilość, stan broni, gdzie zmagazynowana, jak strzeżona, kto konserwuje, kto dysponuje, sposób odbioru, skąd napływa /kto, od kogo, sposoby itd./, czy członkowie org.[anizacji] wojskowej posiadają broń osobistą /przy sobie czy w mieszkaniu/, plan akcji wojskowej /instrukcje, rozkazy/ termin akcji, jakie przewidziane obiekty, jakimi siłami mają być opanowane, przeciw komu akcja bojowa ma być skierowana,

sabotażowo-dywersyjnej: organizacja akcji sabotażowo-dywersyjnej w poszczególnych Dzielnicach itd. dowódca, skład, wyszkolenie, zaopatrzenie w broń i środki techniczne, plan akcji, konkretne zamierzenia i wykonanie /sabotaż wielki, sabotaż mały, akcje dywersyjne/, notować wszystkie akty sabotażowo-dywersyjne i sprawdzać, które są dziełem „K”

wywiadowczej: organizacja służby wywiadowczej, instrukcje, wykonanie, czy wyodrębniony jest aparat wywiadowczy, czy nie, jaki element /także personalia/, zadania, czym specjalnie się interesują, szczególnie w stosunku do n.O. oraz innych polskich organizacji niepodległościowych, wyniki /co wiedzą/,

e/ ustalenie organizacji łączności: jaki system łączności /instrukcje, wykonanie/. Punkty, skrzynki, składnice, łącznicy /personalia, rysopisy/, jakimi posługują się dowodami /szczególnie w łączności dalekobieżnej/

f/ ustalenie kontaktów z KPD¹⁹ /niemieckimi komunistami/: przez kogo /personalia, adresy/ jaką utrzymują łączność, ewent.[ualnie] zależność, zakres współpracy, jej metody, realizacja²⁰,

¹⁹ Kommunistische Partei Deutschland (Niemiecka Partia Komunistyczna).

²⁰ Warto podkreślić jest fakt, że na możliwość współpracy na linii PPR – KPD wskazywały w okresie 1941-1942 raporty wywiadowcze oraz publikacje prasowe niepodległościowego podziemia; szerzej K. Sacewicz, *Współpracować...*, s. 131–135; Z kolei pod koniec 1942 r.

g/ ustalenie kontaktów z organizacjami polskimi: z jakimi, przez kogo /personalia, adresy/, łączność, na jakiej płaszczyźnie, zakres współpracy, metoda, realizacja,

h/ ustalenie stan finansowego: jakimi rozporządzają funduszami /ogólnie i w poszczególnych wypadkach/, skąd je otrzymują /źródła/, jakimi drogami, sposób zdobywania pieniędzy we własnym zakresie, organizacja /składki, ofiary, wymuszenia, grabieże/, wyniki.

ad pkt. 5.

a/ ustalenie komórek wyw.[iadu] – sow.[ieckiego], b/ organizacja, c/ instrukcje, d/ zadania, e/ współpraca z org.[anizacjami] „K”, f/ kontakty z org. polskimi /przez kogo, w jaki sposób/, g/ kontakty z Niemcami, h/ zasięg wpływów a możliwości, i/ metody pracy, j/ wyniki /co wiedzą, jakie mają macki/, k/ łączność, finanse, wyposażenie /dokąd i jak przekazują materiał, skąd jak i ile mają pieniędzy, czy posiadają radioaparaty, jakimi dokumentami się posługują, l/ element ludzki /personalia, rysopisy, charakterystyka/.

ad pkt. 6.

a/ ustalenie organizacji, b/ stanu ilościowego /ofic[erowie], podofic[erowie], szereg[owi]/, c/ uzbrojenie /w jaka [sic!] broń, amunicję itd./, d/ zaopatrzenie, e/ łączność, f/ uzupełnienie /w jaki sposób/, g/ rozmieszczenie, h/ sekcje /sabotażowo – dywersyjne, rabunkowe, polityczno – propagandowe/, i/ stosunek do Niemców, wojska, policji, żandarmerii /ofic. i szereg/, j/ stosunek do ludności /z uwzględnieniem poszczególnych narodowości, k/ ewentualna łączność z organ.[ami] „K”, l/ stosunek ludności /poszczególnych narodowości/ do oddziałów sowieckich, ł/ kontrakcje niemieckie.

ad pkt. 7.

ustalenie jak do pkt. 6 ze specjalny uwzględnieniem band żydowskich oraz sposobów werbunkowych do oddziałów dywers.[yjnych] i wyników.

IV. Organizacja służby „K”.

1/ Za całokształt pracy odpowiedzialny jest Of. Inf. Okr., który wyznacza Szefa Sekcji „K”

2/ Szef Sekcji „K” podległy jest organizacyjnie Ofic. Inf. Okr., merytorycznie Szefowi Wydziału „K” w CSW.

Uwaga: przy obsadzaniu tego stanowiska starać się o fachowca, a więc kogoś z policji politycznej, wydziału bezpieczeństwa żandarmerii, prokuratury.

3/ Szefowi sekcji „K” w Okr. podlegają brygady „K” w danym Okr. oraz referenci „K” w Plac.[ówkach] Powiat.[owych], tym zaś skolei [sic!] brygady „K” na terenie Powiat.[u]

i w początkach 1943 r. sprawa relacji niemiecko (volksdeutschów) – komunistycznych ponownie pojawiła się w podziemnym obiegu; zob. AAN, Armia Krajowa, 203/III-134, *Sytuacja w ruchu komunistycznym /XI 1942r./*, k. 7; *Czerwoni volksdeutsche*, „Wolna Polska”, 1 I 1943, nr 48(83); *O jedność robotniczą*, „Walka Ludu”, 5 I 1943, nr 1; *Czerwoni Volksdeutsche*, „Biuletyn Informacyjny”, 7 I 1943, nr 1(156); K. Sacewicz, *Współpracować...*, s. 288–289.

- 4/ Do obowiązków Szefa Sekcji „K” w Okr. należy między innymi:
- a/ kierowanie i kontrolowanie służby „K” na terenie Okr.,
 - b/ zbieranie i segregowanie materiałów oraz opracowanie raportów okresowych,
 - c/ opracowywanie zadań dla służby „K” w Okr.
 - d/ wykonywanie wszelkich poleceń Szefa W-łu „K” w CSW oraz Of. Inf. Okr., przeprowadzanie zleconych zadań i opracowywanie raportów specjalnych,
 - e/ organizowanie brygad „K”, powiększanie sieci agentów, nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów itp.
 - f/ prowadzenie miejscowego archiwum „K”
 - g/ czuwanie nad bezpieczeństwem służby „K”
- 5/ Raporty okresowe /wraz z materiałami dowodowymi, prasa, ulotki/ przesyła Szef Sekcji „K” w Okr. za pośrednictwem Of. Inf. Okr. do CSW co dwa tygodnie, to znaczy na 1- go i 15- go każdego miesiąca.

V. Finanse.

Preliminowane i wydatkowane sumy na służbę „K” winny być w preliminarzu Okr. i Pow. wyodrębnione. O brakach w dziedzinie finansowej meldować Centrali.

VI. Dobór ludzi.

- 1/ Dobrego wywiadowcę powinny cechować: z jednej strony duży rozwój umysłowy, bystrość i przytomność umysłu, zimna krew, opanowanie, spryt, umiejętność obserwowania i dostosowania się do różnorodnych warunków, szybka orientacja – z drugiej strony rzetelność, obowiązkowość, uczciwość, hart woli, wierność, odwaga i pewna determinacja.
- 2/ Wyszukiwanie odpowiadających powyższym wymaganiom pracowników nastrożać niewątpliwie kierownictwu duże trudności, błędy są więc niestety nieuniknione. Ażeby więc doprowadzić do minimum procent pomyłek należy kierować się zasadą: szukać powoli. Należy więc przede wszystkim [sic!] poznać życie upatrzonemu na wywiadowcę, charakter, moralność, zdolności, zasięg stosunków i wpływów, poglądy polityczne i źródła utrzymania. Mając te dane w ręku ostateczną decyzję oprzeć na osobistym wrażeniu, jakie kandydat robi na werbującym.
- 3/ Po dokonaniu werbunku należy przeprowadzić rozmowę wstępną, zaznajamiającą i wprowadzającą w istotę pracy i teren, a następnie dać dokładne instrukcje, dotyczące pracy oraz zachowania się na wypadek aresztowania i w czasie śledztwa.

Ponadto należy bezwzględnie ustalić z wywiadowcą łączność, ażeby w jedną stronę materiał – a w drugą polecenia szybko dochodziły, przy zachowaniu maximum bezpieczeństwa. Systemy łączności muszą być tak skonstruowane, ażeby gwarantowały bezpieczeństwo całości pracy i poszczególnych członków na wypadek dekonspiracji jednego z nich.

VII. Metody pracy.

- 1/ Wskazania: a/ Ofic. Inf. Okr. zarządzi dostarczenie służbie „K” wszelkich śladów, celem rozpracowania. W związku z tym wszyscy wywiadowcy

otrzymają instrukcję poszukiwania takich śladów. b/ Ofic. Inf. Okr. porozumie się z Komendantem Okr. w sprawie zarządzenia, aby wszyscy członkowie n.O. interesowali się robotą „K” i meldowali spostrzeżenia /instrukcja ogólna w sprawie „K” dla wszystkich członków n.o./ c/ wszelkie uzyskane ślady służba „K” wykorzysta do dalszej pracy. Żaden ślad nie może być zaniedbany, ani stracony.

2/ Wskazania ogólne:

Najskuteczniejszą metodą jest wywiad głęboki, to znaczy wtyczki i podrzuty /posiadania kogoś w „K” względnie podrzucenie do „K”/.

a/ szukać i angażować ludzi, już wciągniętych w robotę „K”, starając się dotrzeć do centrów roboty „K”. Upatrzonego działacza „K” należy poddać gruntownej i wnikliwej obserwacji. Poznać cechy osobiste, warunki i tryb życia, stosunki i upodobania, wady charakteru, ułomności, a zwłaszcza nałogi. Poznanie upodobań, słabości, nałogów – pociąg do kobiet, kart, alkoholu, żądza pieniędzy, nienawiść, chęć zemsty – stwarza wyjątkowo dużo możliwości do opanowania danego osobnika, związania i utrzymania w ręku, a więc w konsekwencji do eksploataowania, żądania dostarczania materiałów, zdradzania tajemnic itd. Groźba, wymuszenie i pieniądze są jednymi z najskuteczniejszych środków otrzymania wiadomości, pozyskania „śpiewającego” współpracownika.

Środki te jednak nie zawsze muszą i powinny być stosowane. Można bowiem w odniesieniu do ofic.[erów] Gwardii Ludowej zastosować i inne – przekonać i pozyskać na płaszczyźnie ideowej przy ewentualnym zastosowaniu także odpowiedniego poparcia /organ.[izacyjnego] i materialnego/.

b/ wciskać swoich ludzi do „K”, gdzie tylko są szanse, że „podrzutek” może wniknąć głębiej do organizacji. Muszą to być ludzie pewni ideowo, wyrobieni życiowo, o mocnym charakterze, zdecydowani, odważni, a przy tym [sic!] inteligentni, sprytni, obdarzeni dobrą pamięcią. Pożądane ażeby byli nie obarczeni rodziną i pochodzenia proletariackiego, lub mogący to sfingować.

Wywiadowca idący na „podrzutka” zrywa kontakty z n.O., łączność utrzymuje tylko z bezpośrednim szefem /którego nazwiska i adresu nie powinien znać/, a kontakty z przyjaciółmi i rodziną muszą być odpowiednio zamaskowane. Wywiadowca musi iść na robotę pełną parą dla „K” /przynajmniej pozornie/, nie uchylać się od niczego, ażeby pozyskać zaufanie. Celem bowiem jest dojście jak najwyżej w hierarchii partyjnej. Wywiadowca musi mieć zapewnienie, że będzie kryty.

3/ Uzupełnienie:

Uzupełnieniem wywiadu głębokiego jest obserwacja:

a/ stworzyć możliwie najgęstszą sieć obserwacyjną w zakładach przemysłowych i rzemieślniczych oraz w innych zakładach pracy, w osiedlach robotniczych, w robotniczych dzielnicach mieszkaniowych, skupiskach wysiedleńców, barakach dla bezdomnych, w biedniejszych wsiach i kolo-

niach. Specjalną uwagę zwrócić należy na zakłady użyteczności publicznej – elektrownie, gazownie, wodociągi, kanalizację, rzeźnie, tramwaje, koleje, kolejki itd. Przeszkolić obserwatorów wg. wskazówek zawartych w cz. II nin.[iejszej] instrukcji.

- b/ podać obserwacji:
organ[izacje] socjal.[istyczne] zwłaszcza P.S²¹. /Robotnik²², Barykada Wolności²³/
działaczy socjal.[istycznych] znanych z sympatii do „K” lub szczególnego radykalizmu
radykalnych liberałów, zwłaszcza pochodzenia żydowskiego
ukrywających się żydów [sic!] /meldować wszelkie dane/
- c/ obserwacja uliczna /t.zw. cynk/
osób podejrzanych
znanych działaczy „K”
osób, lokali, punktów nadanych przez wywiad głęboki, celem uzyskania dalszych śladów lub informacji
- d/ należy przeszkolić specjalne zespoły do obserwacji ulicznej pod kierunkiem fachowca /np. z policji śledczej/
- e/ do obserwacji ogólnej należy wykorzystać wszystkich członków n.O. i sympatyków, zainteresować ich tą pracą, podkreślić jej wagę itd.
- f/ do obserwacji ulicznej wybierać ludzi młodych, zdrowych, silnych, mających dużo czasu, o szarej powierzchowności, ostrożnych, obdarzonych sprytem, znających teren.
Unikać zapaleńców.

Uwagi ogólne

- a/ pamiętać, że „K” ma bardzo dobry kontrwywiad, każdy nowy będzie więc dokładnie „obwąchany”, toteż nie podawać fałszywych danych, gdyż mogą być sprawdzane.
- b/ każdy wywiadowca musi być odpowiednio przeszkolony. Dokładnie pouczyć zadaniach, metodach pracy, środkach zabezpieczenia przed dekonspiracją (we własnym interesie) dokładnie ustalić łączność.
- c/ instrukcji pisemnych agentom nie dawać do ręki, zwłaszcza tkwiących już w „K”

²¹ Polscy Socjaliści.

²² „Robotnik” – dwutygodnik, czołowy organ PS powstały w 1942 r. w wyniku połączenia „Barykady Wolności” z „Gwardią”. Pismo redagowali kolejno: Stanisław Chudoba, od lipca do sierpnia 1942 r. – Józef Fell, od września do listopada 1942 r. – Władysław Jakubowski, od listopada 1942 r. do marca 1943 r. – Teofil Głowacki; T. Głowacki, *Prasa lewicy socjalistycznej w okresie okupacji hitlerowskiej w Polsce*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1967, t. 3, s. 306; szerzej zob. J. Mulak, *Prasa RPPS i kolportaż jej w czasie okupacji*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1986, t. 3, z. 2, s. 162–182.

²³ „Barykada Wolności” czołowy organ lewicowych socjalistów, redagowany przez komunikującego Stanisława Duboisa i Stanisława Chudoby. W raportach agend Polski Podziemnej postrzegany jako organ bolszewizujący; zob. AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj, 202/II–22, *Charakterystyka organizacji politycznych*, 1 VI 1942 r., k. 56, 58.

VIII. Szkolenie wywiadowców, kierowanie i kontrola

- 1/ Jako materiału szkoleniowego należy używać instrukcję ogólną i instrukcję niniejszą. Ponadto obszernie pouczyć o celach i zadaniach oraz niebezpieczeństwie zagrażającym Polsce ze strony „K”. Podkreślić niebezpieczeństwo roboty wywiadowczej w „K” oraz jej doniosłość, dalej zaś, wynikającą stąd potrzebę absolutnej dyskrecji i ostrożności oraz dokładności, ścisłości i wnikliwości.
- 2/ Zadania podawać w miarę rozwoju pracy, kierować pracą wywiadowcy, pomagać mu w niej stale. Zwracać uwagę na rzeczy specjalnie ważne i interesujące. Wymagać stale danych konkretnych.
- 3/ Nie dawać zadań ogólnych, chyba, że ludziom bardzo wyrobionym w tej pracy.
- 4/ Otaczać wywiadowców opieką, interesować się ich życiem. Ludziom zdolnym i ofiarnym, dającym dobre wyniki, a znajdującym się w trudnych warunkach materialnych pomagać finansowo.
- 5/ Mniej pewnych agentów stale kontrolować. Poddać delikatnej obserwacji, czy nie pracują na dwie strony.
- 6/ Wywiadowcy na „K” nie mogą wiedzieć nic o n.O. Znać mogą tylko swego bezpośredniego przełożonego t.zw. Kier. Brygady, lub innego wywiadowcę, który kieruje jego pracą oraz instrukcje potrzebne do pracy. Nie mogą znać wyższych przełożonych i innych wywiadowców, prócz tych, z którymi razem przeprowadzają jakieś zadania.

IX. Instrukcje dla wywiadowców i obserwatorów

- 1/ Pierwszym zadaniem wywiadowcy jest zapoznanie się z hasłami, programem, organizacją i metodami prac grup komunistycznych wszelkiego rodzaju, a zwłaszcza PPR /Polska Partia robotnicza [sic!]/ i Gwardii Ludowej. Wobec tego, że komuna maskuje się dość ściśle pozorami akcji czysto niepodległościowej, należy w razie wątpliwości, czy dany osobnik, lub akcja jest komunistyczna, traktować ją jako taką i przedstawić kierownikowi.
- 2/ Po trzymaniu zadania wywiadowca winien przede wszystkim stworzyć sobie taką pozycję dla swej pracy, ażeby pod żadnym pozorem nie wzbudzać podejrzeń, że prowadzi akcję wywiadowczą. Pozycją taka może być np. przynależność do organizacji zawodowej, /jeśli taka istnieje/ interesy handlowe, lub bliższe stosunki towarzysko – przyjacielskie w interesującym nas środowisku.
- 3/ W szczęśliwej sytuacji znajduje się wywiadowca, który zna teren, zorientowany jest w nastrojach i sympatiach politycznych. Znacznie trudniej jest rozpocząć pracę na terenie mało, lub prawie wcale nie znanym. W takim wypadku przede wszystkim należy odegrać komedię, że jest się w niczym nie zorientowanym, że nie jest się zwolennikiem, czy sympatykiem żadnego ugrupowania, że wszystko co mówią przyjmuje się za prawdę. Należy więc słuchać, skrzętnie notować, naturalnie początkowo w pamięci, a dopiero w domu na piśmie – co, kto i gdzie mówi, a samemu milczeć. Mieć uszy i oczy otwarte, a usta zamknięte.

4/ Obserwacja bierna

Przyjmując taką pozycję należy zwrócić uwagę na wszystkich ludzi z otoczenia /miejsce pracy, towarzystwo itp./ Wyłowić naprzód ruchliwszych, gadających i agitujących. Zbliżyć się do nich, poznać ich tryb życia, warunki domowe, materialne, źródło dochodu, znajomych, przyjaciół oraz słabość charakteru. Wzbudzić w nich zaufanie, wkraść się w ich łaski. Słuchać, potakiwać, ganić razem z nimi, wreszcie schlebiać – jeśli sytuacja tego wymaga, być potulnym, innym znów razem – odważnym, bojowym, lecz nigdy nie ściągać na siebie uwagi.

Dzięki tej taktyce, której zresztą nigdy nie można ująć w jakiś sztywny szablon i ściśle instrukcje, a którą należy stosować kierując się intuicją i wyczuciem, otrzyma się na pewno cenne wiadomości o danym osobniku, o środowisku i stosunkach w nim panujących itd. Otrzyma się też prawdopodobnie propozycję wstąpienia do organizacji. Nie należy nigdy zbyt mocno angażować się bez wyraźnego rozkazu kierownika, ażeby na wypadek polecenia zabraniającego wstąpienie do organizacji nie utracić kontaktu i zaufania.

5/ Obserwacja ruchliwszych jednostek w danym środowisku, czy w danym terenie zaprowadzić może dalej i głębiej do tych jednostek, czy komórek, które są głęboko zakonspirowane, a więc najważniejszych.

6/ Przy minimalnym wzbudzeniu do siebie zaufania nie jest rzeczą trudną otrzymywać prasę i bibułę podziemną – uważać kto ją rozdaje, kto przynosi itd. Zwracać uwagę czy są wypadki odosobnione, czy powtarzają się stale w pewnych okresach.

7/ Należy również zwracać uwagę, kto ma zbyt wiele pieniędzy, jak na swoje zarobki, skąd je ma, z kim utrzymuje bliższe kontakty, czy tylko w miejscu pracy, czy także prywatnie, kto i jak często u kogo bywa, czy są jakieś stałe terminy, czy bywają jakieś liczniejsze zebrania, kto na nich bywa, czy bywają ci sami, jak często, czy są stałe pory i co się tam robi. Do kogo (i możliwie kto) przyjeżdżają „znajomi”, skąd i znów – czy odbywa się to w jakichś stałych powtarzających się terminach. Kto wyjeżdża, dokąd, przypadkowo, czy w jakichś określonych terminach.

8/ Kto robi sabotaż i dywersję, gdzie – charakterystyki osób, ich przekonana polityczne itd.

9/ Kto i co mówi o:

ZSRR

armii czerwonej i jej sukcesach na froncie

konieczności zbrojnego oporu

powstania i walce czynnej

bierności polskich organizacji niepodległościowych i krajowego przedstawicielstwa Rządu londyńskiego

taktyce aliantów

możliwości przyjscia bolszewików

Żydach

„faszystach” polskich
 niesprawiedliwości społecznej
 „Polsce Ludowej”

- 10/ Jakie są ogólne nastroje w danym środowisku, jaki stosunek do Sowie-
 tów, do komuny, do Rządu londyńskiego, do idei powstania, do ustroju
 przyszłej Polski.
- 11/ Prowokacja
 Chcąc uzyskać informacje na tematy poruszone w pkt. 9 oraz szereg
 innych podobnych, należy podsuwać w rozmowach te tematy, sugerować
 je, stwarzać pozory, że się jest zwolennikiem PPR-u itp. Można również
 dopuszczać różne pisma i ulotki PPR /Trybuna Wolności²⁴, Barykada
 Wolności/ i obserwować, jaki wywołują oddźwięk, jak się do nich ustosun-
 kowują.
 Uwaga: „prowokacji” nie mogą stosować ludzie znani poprzednio z od-
 miennych przekonań.
- 12/ Meldunki
 Głównym obowiązkiem wywiadowcy jest donosić o wszystkim co jest mu
 znane, o wszystkim co przypuszcza, ale nie wolno nigdy informować
 fałszywie.
- 13/ Zbierać konkretne dowody, zwłaszcza na piśmie /fotografie/ często bo-
 wiem materiał słowny jest wadliwy i niewystarczający.
- 14/ Meldunek musi być składany obowiązkowo na piśmie /pisać czytelnie/
 zaopatrzony w datę, miejsce i czas obserwacji, podpisany znakiem wy-
 wiadowcy.
- 15/ Meldunek musi być aktualny, treściwy i rzetelny, fakty podane ściśle, bez
 upiększeń i własnych wniosków. Układ meldunku winien być przejrzysty,
 aby czytający mógł odróżnić
 a/ co wywiadowca osobiście stwierdził
 b/ co tylko słyszał /od kogo, w jakich okolicznościach, gdzie, kiedy/
 i wreszcie
 c/ jaka jest opinia wywiadowcy, jego przypuszczenia, wnioski oraz dowo-
 dy stwierdzające ich prawdziwość. Wnioski własne muszą być oparte
 na ścisłym rozumowaniu i wytrwalej obserwacji, bez fantazjowania.
- 16/ Meldunki /nazwiska i adresy pisać kluczem/ oraz dowody zabezpieczyć
 przed możliwością wpadki.

Źródło: AAN, NSZ, 207/3, k. 15–19, maszynopis; AIPN Gd, 0046/433, t. 1, *Walka Armii Krajowej i Delegatury Rządu z ruchem lewicowym (1939–1944)*, MSW „C”, Warszawa 1974, s. 58–69; IPN BU, 01435/16, s. 58–69.

²⁴ „Trybuna Wolności” – dwutygodnik teoretyczno-programowy, naczelny, centralny organ prasowy KC PPR, wydawany w Warszawie od lutego 1942 r. do lipca 1944 r. Od sierpnia 1944 r. wydawany w Lublinie. Nakład pisma sięgał 7 tys. egzemplarzy. Kolejnymi redaktorami organu byli: Zygmunt Jarosz, Andrzej Weber, Jerzy Morawski, Bolesław Bierut; J. Jarowiecki, J. Myśliński, A. Notkowski, *Prasa Polska 1939–1945*, Warszawa 1980, s. 104–105.